

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NEGRESCU, DAN

Mehala : o poveste / Dan Negrescu ; ed. cu povești noi și o
lectură de Dana Percec. - Timișoara : Editura Universității de
Vest, 2022

ISBN 978-973-125-904-8

I. Percec, Dana (ed.)

821.135.1

Imagina de pe copertă: *Poarta Forforoza sau a Mehalei, prin care a
intrat Eugen de Savoya în Timișoara, se află pe locul actualei case zise
a Prințului Eugen.*

Editor: Marilena Tudor

Redactor: Alina Radu

Tehnoredactare și copertă: Liliana Olaru

© 2022 Editura Universității de Vest din Timișoara, pentru
prezentă ediție

Editura Universității de Vest din Timișoara

Calea Bogdăneștilor nr. 32A

300389, Timișoara

E-mail: editura@e-uvt.ro

Tel.: +40 - 256 592 681

Dan Negrescu

Mehala

— o poveste —

Ediție cu povești noi

și o lectură de Dana Percec

Editura Universității de Vest
Timișoara, 2022

Cuprins

Istoria pe care o numim prezent / 7
Castanii pașei / 19
Canon pentru Dumnezeu în capitala lumii / 23
„Ce cauți, dom'le, aici?” / 25
Moș Floca de Mehala / 28
Căii lui Dumnezeu / 32
Poveste cu orbi fericiți / 34
Trotuarul de pământ / 37
Căruța către alte lumi / 41
Socoteala unei carnivore (declarată) / 44
Viața unui flaut / 47
Partidul, parcul și fasolea / 49
Moara și bătrânii / 53
Moartea unui circ și corbul căpos / 57
O melodramă în cinematograful / 60
Omul fără limbă / 65
Mătreaua lui Dumnezeu / 69
Cum l-am cunoscut pe Adolf Hitler / 71
Burlane, fulgi și sticle goale / 79
Drumul lui Lenin și ultimul potcovar / 83
Prânzul mareșalului / 86
Viața de 25 de bani / 97
Dureroasa dilemă a bunului Petru / 102
Isus, Petru și plăcinta / 106
Dansând pe morminți / 110

Horăţiu sub nămeţi / 112

Cuţite, foarfeci... Tot ce taie / 118

O roabă de împrumut / 122

Ogorul şi liniştea / 127

Şustărul şi conştiinţa criminală / 130

Trecătorii dinspre depărtări / 134

Desuuri de Mehala / 138

Carne la porc / 143

Ochii de uliu / 149

Culori din Mehala / 159

Neştiutul păcat al domnului Tibor / 168

Vara lui Moş Crăciun / 176

Bluza cu dantela / 180

Sinodul de la Mehala / 188

Proiectul domnului „Lorenzo” / 200

Emailul, ciocanul şi oţelul / 212

În aşteptarea câilor lui Dumnezeu / 221

Misterul cloţei fără rânză / 231

Gâlceava Bubei cu Dumnezeu şi socoţile ei cu dracu / 239

Cocia din noapte / 250

Ultimul kremeş al Arankăi Balint / 258

Noaptea nunţii / 274

Patru oameni răi / 281

Kochbuch – neştiutele însemnări ale Babei Buba / 295

Logodnica din ceruri / 318

Diodă şi Constantin, viitorul măhăleant / 325

Să mori la Mehala / 338

Botez la Mehala / 347

Americanu / 353

Toamna paşei din Mehala / 358

Epilog la o mitologie / 367

Mehala din ceruri / 370

ISTORIA PE CARE O NUMIM PREZENT

Pierre Nora definea locurile memoriei ca fiind orice entitate, de natură materială sau imaterială, care, în timp și în relație cu omul, devine un simbol și un reper al memoriei colective. Ele sunt o necesitate, credea istoricul francez, în contextul așa-numitei accelerări a istoriei, adică a glisării rapide a prezentului spre istorie, văzută ca un trecut încheiat definitiv. Accelerarea rezultă din confruntarea dintre memorie, în sensul social pe care i-l dădeau societățile arhaice, și istorie, care devine modul în care societatea modernă, suferind de amnezie și orientată spre schimbare, alege să organizeze trecutul. Istoria se dilată din ce în ce mai mult cu ajutorul mass-media, cele care servesc deja de multe decenii la substituirea memoriei vii, născute în intimitatea unui patrimoniu colectiv¹. Distanța dintre istorie și memorie azi, în era globalizării, a atins un maxim. Am putea spune, ca să folosim o sintagmă la modă, un maxim istoric, dacă nu am surprinde paradoxul acestei idei.

¹ Pierre Nora, „Between Memory and History: Les Lieux de Memoire”. In *Representations*, no. 26, special issue: *Memory and Counter-Memory* (spring 1989), pp. 7-24.

Recuperarea unei componente a patrimoniului material cu ajutorul unui text literar, deci printr-o valorificare a unui element de patrimoniu imaterial, lucrează în spiritul creării unui loc al memoriei atât în sens funcțional cât și în sens simbolic. Acesta este scopul unor concepte culturale care și-au găsit un loc aparte și în peisajul local, un exemplu recent fiind *Patrimoniul sub reflectoare*, o serie de evenimente menite să restituie istoria informală a comunității urbane prin poveștile, jurnalele, memoriile locuitorilor unora dintre cartierele cunoscute ale Timișoarei. Un demers care depășește limitele acestui concept este unul care va împlini în curând un sfert de veac, situându-se astfel la granița extinsă dintre istorie și memorie: Mehala. Aparținând scriitorului și profesorului timișorean (și mähăleanț) Dan Negrescu, proiectul Mehalei ca loc al memoriei a început în 1998, cu volumul *O mitologie timișoreană. Mehala* (Ed. Marineasa). A continuat în 1999 și 2005, cu *Oameni, locuri, cai și îngeri: O mitologie din Mehala* (Ed. Marineasa), cu *Mehala din ceruri. O mitologie pentru cunoscători* (Ed. Marineasa), apoi cu *Mehala întâmplărilor stranii* (Ed. Universității de Vest, 2016) și *Mehala, o poveste* (Ed. Universității de Vest, 2017).

Așa cum trădează și titlurile acestor volume, cartierul timișorean se reconstituie pe nisipurile mișcătoare ale subiectivității, oscilând între o încercare de stabilizare prin recursul la mit și o ancorare în evenimential. Mehala adusă la suprafață de Dan Negrescu este și nu este Mehala, ca o mitopee, narațiunea modernă care inventează un nou mit. În acest sens, chiar autorul povestea, cu câțiva ani în urmă, la o lansare de carte, că limita între realitate și ficțiune devine tot mai fluidă pe măsură ce imersiunea

în universul paralel al Mehalei devine tot mai profundă. Evocând un personaj episodic, moalărul (zugravul) care vizita zilnic birtul Liniștea, unde domnul Ghiță pregătea mici gustoși într-un halat alb de brancardier de la Salvare, Dan Negrescu mărturisea: „Am ajuns să-mi cred prozele atât de mult, încât nici eu nu mai știu ce e și ce nu este real. [...] Moalărul care, exact cum scrie-n carte, a omorât un milițian și pe care eu, nemaiauzind nimic de el, l-am ridicat demult la ceruri, trăiește încă. M-a căutat un mähăleanț să-mi zică asta. Am umblat și l-am găsit pe moalăr, nu mai are picioare, nici laringe, cerșește într-un scaun cu roțile, printre mașini.”²

Volumele evocate mai sus continuă narațiunea Mehalei, dar oferă și un contrapunct. Dacă, în unele, se pune accentul tocmai pe procesul de creare a unei mitologii, prin evocarea unor evenimente și figuri tutelare, comune, recunoscute, împărtășite de toți locuitorii Mehalei de ieri, altele mută accentul pe blurarea caracterului real (realist) cu cel fictiv (suprarealist). Cele două căi converg în volumul de față, care așază micro-istoriile alternative ale Mehalei între doi poli de energie. Pe de-o parte, este povestea fondatoare, care deschide și închide, simetric, cartea, și care ne poartă cu trei sute de ani în urmă, când pașalâcul Timișoarei este predat de Mustafa prințului franțuz Eugeniu de Savoya. Precum personajul din narațiunile lui Washington Irving despre Alhambra, frumoasa cetate maură din sudul Spaniei, Mustafa Pașa aruncă o ultimă privire plină de dor spre casa constuită pe o

² <https://www.tion.ro/stirile-judetului-timis/dan-negrescu-scoate-lalumina-cea-mai-trista-mehala-din-ceruri-si-de-pe-pamant-377808/>

colină la marginea cetății, cu castani umbroși și trandafiri înmiresmați. El știe că pomii și florile, oricât ar părea de firave, îi vor supraviețui, căci rușinea pierderii orașului îl va costa capul, la întoarcerea în fața luminatului padișah. Însă, așa cum ne arată Dan Negrescu, castanii (dacă nu și trandafirii) au reușit să supraviețuiască mult mai mult decât întemeietorul otoman. Au supraviețuit altor cuceritori, războaielor, schimbării brutale a regimurilor politice, timpului chiar, dar au pierdut lupta cu cel mai perfid dușman – indiferența. În cărțile Mehalei, casa pașei (în ruină, dar o ruină grațioasă și semnificativă, centrală pentru personaje și evenimente) și mai ales castanii joacă roluri la fel de importante ca cele pe care, odinioară, li le atribuiseră Mustafa.

Există și alte povestiri întemeietoare sau pseudo-întemeietoare despre Mehala. Un exemplu este mitul – să-i spunem – urban al celor două tipuri de trotuar din cartier, unul de pământ și altul de cărămizi, coexistând pașnic pe aceeași stradă, precum locuitorii. Mergând când pe unul când pe celălalt, autorul copil încearcă să împace ambele versiuni ale explicației despre trotuare, niciuna dintre ele nefiind utilitaristă, ci metafizică. Deși, practic, când e uscat e la fel de bine să calci pe oricare din trotuare, iar când plouă, alternativa de piatră e mai comodă, la nivel mitic, bătrânii cartierului au explicații mult mai profunde. Unii, precum bunul Petru, cred că pietrele și cărămizile sunt reci, insensibile și întrerup contactul firesc al omului cu pământul din care își trage vitalitatea, pe când alții susțin că pământul îl trage pe om spre el, ca un hoț, deci cui îi e dragă viața ar trebui să aleagă trotuarul de cărămidă.

Pe de-altă parte, estomparea graniței dintre real și imaginar o dă șirul poveștilor din subterană, care gravitează în jurul Babei Buba. Aceasta este un personaj polimorf, care împrumută, pe rând, trăsăturile a numeroși locuitori ai Mehalei, devenind și un alter-ego al autorului însuși. Ea este *raisonneur*-ul prin excelență, omniprezentă și omniscientă într-un mod misterios și tulburător. Are o explicație pentru tot ce se întâmplă, emițând sentințe pe care nici cei mai înțelepți nu se încumetă să le ignore, chiar dacă acestea sunt livrate într-un limbaj simplu, plin de culoarea locală a graiului măhălenților. În competiția cu autoritățile neoficiale din cartier, preoții cultelor bine reprezentate (autorități cu atât mai neoficiale cu cât acțiunea se petrece cu predilecție în anii cei mai sumbri ai comunismului), Baba Buba pare să aibă întotdeauna ultimul cuvânt, înțelepciunea ei venind de dincolo de cărți. Totuși, cărțile nu lipsesc cu desăvârșire din arsenalul Bubei; dimpotrivă. Unele dintre cele mai ample texte din ultimul volum al Mehalei se apleacă tocmai asupra cărților Bubei, descoperite din întâmplare de nepoată după moartea personajului.

Prima carte, intitulată, pentru derutarea adversarului, „Kochbuch”, amintește de o altă povestire măhăleanță despre Buba, în care acesteia i s-a arătat însuși Lucifer în cazanul cu bulion pe care femeia îl pregătea, ca în fiecare toamnă. „Kochbuch” este un compendiu de rețete personalizate, culese de la locuitorii semnificativi ai cartierului și aseasonate cu un ocultism difuz. Discursul utilitarist al instrucțiunilor de preparare a hranei se îmbină cu memoriile, genul confesiv, dar și cu povestirea fantastică,

pentru că fiecare dintre rețete constituie, la câte un punct de cotitură, un rit de trecere. Baba Buba este chemată, de-a lungul unei vieți pe care nimeni n-o poate caracteriza cu precizie ca fiind lungă sau de-a dreptul matusalemică, la căpătâiul bolnavilor pe care nici leacurile științei moderne, nici consolarea oferită de religie nu îi mai ajută. Citindu-le muribunzilor cum se prepară cele mai secrete și suculente rețete mătălene, îngemănate cu poveștile de viață ale personajelor de care rețetele sunt indisolubil legate, Buba le ușurează acestora trecerea, ajutându-i să moară fericiți, transportați în trecut sau într-o lume alternativă. Acest gest psihopomp o apropie pe Buba de istoria magiei, un subiect pe care Dan Negrescu l-a abordat cu seriozitate în opera sa nonficțională (vezi *Periplu prin malefic. Un eseu lucrat pe surse*, apărut la Ed. Universității de Vest exact în anul în care apare și *Mehala. O poveste*, 2017). Istoria culturală a vrăjitoriei ne arată că femeile, victimele cele mai frecvente ale proiectului inchiizitorial de îngrădire a practicilor magice, erau suspectele principale tocmai datorită ocupațiilor lor tradiționale, care le aduceau în permanent contact cu comunitatea – prepararea hranei și a leacurilor. Accesul nemijlocit la funcțiile de bază ale grupului venea cu avantaje (recunoașterea de către comunitate), dar și cu dezavantaje (recunoașterea se întorcea adesea împotriva celor care se dedicau îngrijirii celorlalți pentru că nu era niciodată prea indicat să ieși în evidență). Buba, cunoscută întregului cartier, temută chiar și de cei trei preoți, ortodox român, sârb și catolic, trăiește și moare singură. Nimeni nu îi cunoaște nici măcar numele de botez, confesiunea căreia îi aparține, rudele în viață,

nimeni nu îi înțelege comportamentul, caracterizat în același timp de o deschidere totală față de comunitate și de o rezervă față de aceasta, sau chiar mizantropie. La moartea ei, preotul român Gheorghe este somat să-i facă slujbă de îngropăciune pe baza unui detaliu mai degrabă circumstanțial: în casa defunctei s-a găsit un calendar confesional din vremea copilăriei acesteia, care aparținuse părinților ei.

Cealaltă carte găsită în arhiva personală a Bubei este menită să ofere un portret în contra-echilibru, umanizând-o. Dacă, în „Kochbuch”, reperele obișnuite sunt inversate, dracul fiind prezentat ca un *înjeruț* iar Moș Crăciun ca un pitic răutăcios și zbârcit, în „Însemnările mele din excursie”, găsim o altă față a Bubei, aceea a fetei de odinioară, orfană lipsită de perspective, dornică să vadă și să înțeleagă lumea. Buba, elevă în clasa a VII-a, ultima absolvită, se pregătește cu nerăbdare de prima și singura excursie din viața ei, cu școala, într-un oraș mare, plin de minunății pentru ochii provincialei modeste. Cu toate acestea, și acest caiet de însemnări stă sub semnul interdicției, pe prima pagină tronând un avertisment: „Rândurile astea să nu le citească nimeni, pentru că nu le va înțelege”. Însemnările se limitează la un singur eveniment, aparent obscur, determinant însă pentru viața Bubei și, în mare măsură, pentru mesajul pe care întregul volum îl transmite prin intermediul acestui personaj. Vizitând o biserică uitată de vreme, tânăra Buba este fascinată de inscripția de pe un mormânt foarte vechi, al unei tinere moarte în floarea vârstei, nenuntită, devenită, astfel, în moarte, logodnica din ceruri. Viața singuratică

a Bubei reflectă, aici și în multe alte povestiri, o stare ce devine emblematică pentru întreg cartierul, el însuși un microcosmos reprezentativ: mulți dintre locuitorii cartierului rămân singuri, se petrec singuri, sunt uitați de vecini și de lume, cu meserii de care nu mai este nevoie, precum potcovarul angajat la tractoare, inutili într-o lume a eficienței cu orice preț, precum tociarul fără mâini, neracordați la cerințele societății de consum, precum șusterul care face pantofii reparați mai buni decât cei noi, deși producția de lucruri noi trebuie stimulată în detrimentul conservării lucrurilor vechi, prinși într-o capsulă a timpului, precum prăvălia din colț a unui muzician, vizitată regulat de bunic și nepot, care demult și-a închis obloanele, dispărând apoi cu tot cu clădire.

„Trecutul e o țară străină”, scria autorul britanic L. P. Harley³. Acolo oamenii fac lucrurile altfel. Într-adevăr, Mehala, fie ea a întâmplărilor stranii sau a cotidianului previzibil, este, pentru marea majoritate a cititorilor de azi, o țară străină. Însă, pe măsură ce povestirile cărții glisează și ele dinspre un trecut îndepărtat spre unul mai apropiat, se poate spune că și personajele se simt înstrăinate într-o țară a prezentului care nu mai seamănă cu ce știau ele. Acest crepuscul răzbate din multe texte, precum cel despre călătorii din depărtări care veneau în fiecare an în Mehala cu var și mere, obosiți și prăfuiți, cu cai și căruțe. Pe măsură ce stilul de viață nomad devine tot mai mult o amintire iar societatea de consum furnizează mere și var în exces, la fiecare colț, trecătorii din alte zări sunt tot mai bătrâni și mai obisiți, venind tot mai rar, strigându-și marfa doar cu jumătate de glas, până au încetat de tot să mai vină.

³ L. P. Harley, *The Go-Between*. Hamish Hamilton, 1961.

Cartea se încheie cu un „Epilog la o mitologie”, care, pe de-o parte, consolidează statutul mitic al Mehalei, pe de-altă parte, răstoarnă așteptările cititorilor față de mecanismele construirii mitului. Dacă un basm „adevărat” ne asigură de veridicitatea celor narate, căci, de n-ar fi, nu s-ar povesti, istoria alternativă a cartierului timișorean se scrie invers: toate acestea au fost și nu se mai povestește despre ele. După ce castanii pașei au dispărut, iar zidurile reședinței lui de vară s-au prăbușit fără urmă, a venit vremea altor întemeieri. În absența unui loc al memoriei cu funcție materială, Dan Negrescu oferă unul cu funcție simbolică, pentru că, scrie el, chiar dacă zidurile au dispărut, „a mai rămas ceea ce duce fiecare în sine: amintirea și eternitatea, căci e atâta nemurire câtă aducere aminte”.

Dana Percec
Timișoara, februarie 2022

CASTANII PAȘEI

Bogăția oricărei oralități respectabile o constituie variantele. În legătură cu întemeierea Mehalei, circulau printre înțelepții locului două ipoteze pe care noi, copiii, le auzeam, cel mai adesea, confruntându-se.

Conform primei, susținute – e drept, fără dovezi materiale – de tabăra „amețiților”, cum îi numeau adversarii în derâdere, Mehala ar fi fost, pe vremuri, moșia unui anume Măhăleanu, boier, sau cam așa ceva. Aceiași susțineau cu fervoare confuză – mai cu seamă înțeleptul Grigore – că proprietarul își primise numele de la faptul că stăpânea „mahalaua Cetății”, căci așa i-ar fi numit turcii pe asemenea indivizi.

Replica potrivnicilor era dură, clarificatoare și – aveam să ne lămurim mai târziu – mult mai apropiată de realitatea trecută: „Grigore ăsta îi atâta dă ocoș, că nici nu trebuie să-și bea mințile la colț; că n-are ce-și bea; am auzit de fapt că nici nu știe să scrie, așa că și cu cetitu' o fi stând la fel dă întunecat”; astfel începea, de fiecare dată, argumentația reprezentantului celor ce se considerau „adevărații măhălenți”; bătrânul continua – cu o notă de dispreț – paradoxal-compătimitor: „Și-apăi, Grigore, săracu', nu știu dacă nu-i venit dâ'n Regat, că ăia le au cu boierii și moșiile. Noi n-am fost slugile nimănui; și Măhăleanu ăla al lui n-o trăit niciodată”.